

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-79-82

ORCID 0000-0003-0009-5399

МОЙСІЄНКО Василь Миколайович,

кандидат історичних наук, професор, перший проректор,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: moysiienko@gmail.com

УДК: 378.091.12 (075.8)

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Досліджено актуальні проблеми розвитку педагогічного професіоналізму викладача закладу вищої освіти. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади розвитку педагогічного професіоналізму викладача. Проаналізовано поняття «педагогічний професіоналізм викладача вищої школи» та підходи до його тлумачення у вітчизняній педагогічній науці. На основі вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду закладів вищої освіти й власного досвіду науково-педагогічної та управлінської діяльності запропоновано шляхи формування науково-методичної системи розвитку педагогічного професіоналізму викладача університету.

Ключові слова: педагогічний професіоналізм; викладач; заклад вищої освіти; класичний університет; якість освіти.

Постановка проблеми. Професіоналізм викладача закладу вищої освіти (далі – ЗВО) в сучасних умовах визначається багатьма факторами. Визначальним, на нашу думку, є якість підготовки майбутніх фахівців у ЗВО, яка визнана пріоритетною на сучасному етапі реформування галузі вищої освіти в Україні. Відповідно ЗВО мають реалізувати завдання щодо створення якісної системи управління розвитком професіоналізму науково-педагогічних працівників.

Досвід провідних зарубіжних університетів свідчить про те, що ефективність їх діяльності значною мірою обумовлюється створенням власних систем менеджменту якістю, в у яких оцінка професійної діяльності викладачів є однією з найважливіших підсистем.

У контексті зазначеного необхідно розробити певні внутрішньоуніверситетські процедури розвитку професіоналізму науково-педагогічних працівників, які безпосередньо забезпечують ефективність освітнього процесу. Це актуалізує необхідність модернізації процесу управління професійно-особистісним розвитком викладачів, котрі надають освітні послуги.

Аналіз стану дослідження означеної наукової проблеми дав змогу виявити

доробок вітчизняних і зарубіжних учених, які вивчали: закономірності формування педагогічної майстерності освітянських кадрів і розвитку професійно важливих якостей майбутніх викладачів (І. Зязюн, Н. Лобанова, Н. Ничкало, М. Лещенко); специфіку професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи (Г. Коржов, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, Т. Федірчик); підготовку майбутнього викладача закладу вищої освіти (Б. Левківський, Г. Матушевський, О. Мороз, Б. Степанишин, В. Юрченко).

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних положень і практичної діяльності щодо розвитку педагогічного професіоналізму викладача в умовах діяльності вітчизняного ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що сучасний університет має певні специфічні риси, особливі механізми та форми функціонування.

До його основоположних ознак відносяться: високий рівень підготовки майбутніх фахівців, що базується на ґрунтовній методологічній основі; можливість набуття студентами не лише базових, а й фундаментальних знань з різних галузей науки за оптимального поєднання природничих і гуманітарних навчальних дисциплін; здатність до формування і поширення моральних і культурних цінностей; переважання в науковій роботі частки фундаментальних, креативних досліджень [1, с. 8–11].

Класичний університет, на думку М. Зубрицької, – це багатопрофільний ЗВО, який здійснює освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти за ступенями бакалавра, магістра та доктора філософії із широкого спектра природничих, гуманітарних та економічних напрямів науки, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру

навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового й матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність [2, с. 185].

На ЗВО покладається значна кількість завдань, що пов'язані з розвитком науки. Разом з тим він є освітнім закладом, бо повинен якісно підготувати конкурентоспроможних на сучасному ринку праці випускників. Оскільки кадровий науково-педагогічний склад такого університету поповнюють, як правило, випускники магістратури та аспірантури, то переважно вони мають непедагогічні спеціальності. Будучи фахівцями в своїй галузі, такі працівники не мають базової педагогічної освіти і відчувають труднощі в якісній реалізації педагогічної складової власної професійної діяльності в університеті. Тому доцільним, на нашу думку, є створення в системі управління ЗВО внутрішньої науково-методичної системи розвитку педагогічного професіоналізму його майбутнього викладача.

У сучасній педагогічній науці не існує єдиного тлумачення поняття «педагогічний професіоналізм викладача вищої школи». Вважаємо, що близькою до істини в інтерпретації цього поняття є вітчизняна дослідниця Т. Д. Федірчик, яка зазначає, що педагогічний професіоналізм викладача вищої школи – системна інтегральна характеристика особистості, що становить цілісний взаємозв'язок мотиваційно-цільового (професійної спрямованості, професійних мотивів та інтересів), когнітивно-праксеологічного (фахово-педагогічної компетентності і професійно-педагогічної майстерності), рефлексивно-емоційного (емоційної стійкості й здатності до самопізнання) та професійно-ідентичного (професійно значущих якостей та індивідуального іміджу) компонентів, які детермінують неповторну індивідуальність викладача-професіонала та забезпечують ефективність і оптимальність його науково-педагогічної діяльності [3, с. 76].

Варто зазначити, що професіоналізм науково-педагогічного працівника включає в себе три основних аспекти:

- ефективне з високою результативністю виконання видів педагогічної діяльності;

- повноцінне гуманістично орієнтоване педагогічне спілкування, спрямоване на забезпечення співпраці з іншими учасниками педагогічного процесу;

- зрілість особистості педагога, що характеризується поєднанням професійно важливих якостей, необхідних для високо результативної педагогічної діяльності та гуманістично орієнтованого педагогічного спілкування [4, с. 276].

Детермінантами розвитку педагогічного професіоналізму викладача ЗВО є:

- організаційно-педагогічні, що дають можливість створити єдине внутрішньоуніверситетське середовище, яке забезпечуватиме включення особистості в процеси взаємодії і безпосередньо чи опосередковано визначати успішність її соціалізації та професійного розвитку;

- психолого-педагогічні як сукупність актуалізуючих ситуацій (періодичне занурення викладача в ситуації аналізу власної науково-педагогічної діяльності з урахуванням думок експертів створення ситуації вибору викладачем власної траєкторії розвитку педагогічного професіоналізму; створення і підтримка ситуації професійних взаємовідносин; включення викладача в ситуацію відкриття нового, підтримка його суб'єктності в процесі розвитку свого педагогічного професіоналізму);

- соціально-педагогічні як суперечність між рівнем науково-педагогічної діяльності та рівнем вимог до викладача і його професійної діяльності з боку основних замовників на вищу освіту – стейкхолдерів (держави, роботодавців, студентів, управлінських структур), що є мотивом розвитку або зовнішнім стимулом-вимогою [5, 250–253].

Вважаємо, що для ефективного розвитку педагогічного професіоналізму викладача в управлінській моделі університету має бути створена науково-методична система. Науково-методична система розвитку педагогічного професіоналізму викладача ЗВО як цілісне системне утворення має поєднувати теоретико-методологічну та методично-діяльну підсистему та дозволить реалізувати функції управління процесом розвитку педагогічного професіоналізму.

Теоретико-методологічна підсистема включає мету, завдання, принципи та компоненти розвитку педагогічного професіоналізму викладача. Її метою є підвищення рівня педагогічного професіоналізму викладача в процесі його науково-педагогічної діяльності у ЗВО через реалізацію сформульованих завдань засобами моніторингу професійно-особистісного зростання, розроблення та застосування науково-методичного су-

проводу, створення та реалізації організаційно-педагогічних умов.

Методично-діяльнісна підсистема передбачає функціональні складові організацію діяльності багаторівневої науково-методичної служби ЗВО; проведення моніторингових досліджень динаміки розвитку педагогічного професіоналізму викладача; розроблення та впровадження науково-методичного супроводу означеного процесу; формування та реалізацію індивідуальних програм професійно-особистісного розвитку та саморозвитку викладачів) та її елементи, які мають поетапно реалізовуватися у процесі створення й дотримання в університеті організаційно-педагогічних умов [3, с. 77].

Організація моніторингових досліджень динаміки розвитку педагогічного професіоналізму викладача університету здійснюється через моніторингову технологію, що представлена як стратегія і тактика реалізації управлінських дій, котрі спрямовані на визначення реального стану якості науково-педагогічної діяльності та визначається сукупністю послідовних етапів: цільового (цілепокладання та планування дослідження), методичного (розроблення методичного інструментарію), дослідницького (проведення дослідження через реалізацію методик), узагальнюючо-аналітичного збір, оброблення та аналіз результатів), рекомендаційного розроблення методичних рекомендацій [6, с. 208–214].

Проблема моніторингу діяльності викладача ЗВО є надзвичайно важливою. Саме тому в процедурах акредитації освітньо-професійних програм особливе значення серед багатьох інших показників приділяється критеріям якості професорсько-викладацького складу. Необхідно не тільки адекватно оцінювати роботу кожного науково-педагогічного працівника, а й впливати оцінкою його діяльності через відповідні механізми мотивації на усунення недоліків і поліпшення результатів роботи в майбутньому.

З другого боку, оцінювання та мотивація праці викладачів через застосування рейтингових процедур не може бути повною та ефективною без проведення аналогічних способів оцінювання на рівні трудових колективів кафедр, інститутів (факультетів), а також тимчасових об'єднань науково-педагогічних працівників у рамках різноманітних творчих колективів, робочих і дослідни-

цьких груп, формування яких зумовлюється потребою вирішення конкретних наукових, навчально-методичних чи інших завдань. Це визначає актуальність формування системи комплексного рейтингового оцінювання внутрішнього середовища ЗВО, що потребує вдосконалення відомих підходів до класифікації рейтингових моделей з урахуванням задач управління, специфіки об'єктів та суб'єктів оцінювання, суб'єктів прийняття рішень, їх ієрархічних зв'язків, можливого прояву синергетичних ефектів [7, с. 290].

Варто зазначити, що оцінювання діяльності викладацького складу, що здійснюється систематично, покращує моральний клімат у викладацькому середовищі та сприяє формуванню сильного й ефективно діючого колективу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, якість вищої освіти, що є пріоритетом сучасної освітньої політики України в контексті євроінтеграції, забезпечується певними чинниками, серед яких визначальним є професіоналізм науково-педагогічних працівників. Одним із головних завдань на перспективу є забезпечення викладачів належним інструментарієм вимірювання ефективності їх професійних функцій для створення реальних умов удосконалення педагогічної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вирішення проблеми розвитку педагогічного професіоналізму викладача ЗВО. Перспективним вважаємо дослідження процесу діагностики якості діяльності викладача, а також розробка моделей підготовки управлінців для забезпечення процесу розвитку педагогічного професіоналізму академічного персоналу.

Список бібліографічних посилань

1. Бакіров В.С. Університети у пошуках нової стратегії. *Universitates: Альманах*. 2008. Вип. 1. С. 8–11.
2. Ідея університету: Антологія / упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська. Львів: Літопис, 2002. 304 с.
3. Федірчик Т.Д. Теоретико-практичні аспекти управління розвитком педагогічного професіоналізму викладача вищої школи в системі діяльності класичного університету. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2017. № 1. С. 73–80.
4. Гуревич Р. Педагогічна майстерність і професійна компетентність як складові професіоналізму викладача. *Педагогічна майстерність академіка Івана Язюна: збірник наукових праць*. Укл.

- Н.Г. Ничкало, О.М. Боровік. Київ: Богданова А.М., 2013. 456 с.
5. Федірчик Т.Д. Детермінанти розвитку педагогічного професіоналізму викладача в умовах внутрішньої системи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Історико-педагогічні студії*. 2011. Вип. 5. С. 250–253.
 6. Федірчик Т.Д. Технологія моніторингу професіоналізму викладача як інструмент забезпечення якості вищої освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2013. № 1(7), Issue 14. P. 208–214.
 7. Мойсієнко В.М. Інтегральна оцінка науково-педагогічних працівників вищої школи. *Інноваційний університет і лідерство: проекти і мікропроекти: збірник наукових праць*. Укл. Т. Фініков, Р. Сухарські. – Варшава: Fundacja “Instytut Artes Liberales”, 2017. С. 289–296.

References

1. Bakirov, V.S. (2008). Universities in Search of a New Strategy. *Universitates: Almanac*. 1. 8–11.
2. The Idea of the University: Anthology. (2002). In M. Zubrytska, N. Babalyk, Z. Rybchynska (Compilers). Lviv. Chronicle. 304 p.
3. Fedirchuk, T.D. (2017). Theoretical-and-Practical Aspects of Management of the Development of Pedagogical Professionalism of a Higher School Lecturer in the System of a Classical University Activities. *Scientific Notes of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Pedagogy*. 1. 73–80.

4. Hurevych, R. (2013). Pedagogical Skills and Professional Competence as Components of a Teacher's Professionalism. *Pedagogical Skills of Academician Ivan Zyazyun*. collection of scientific works. In N.G. Nichkalo, O.M. Borovik (Compilers). Kyiv. Bogdanova A. M.
5. Fedirchuk, T.D. (2011). Determinants of Development of a Teacher's Pedagogical Professionalism in Conditions of the In-University System. *Scientific Journal of M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Historical and Pedagogical Studies*. 5. 250–253.
6. Fedirchuk, T.D. (2013). The Technology of Monitoring a Teacher's Professionalism as a Tool for Assuring the Quality of Higher Education. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 1(7). 14. 208–214.
7. Moysiienko, V.M. (2017). Integral Assessment of Higher School Scientific-and-Pedagogical Workers. *Innovation University and Leadership: Projects and Microprojects*. Warsaw. Foundation “Instytut Artes Liberales”. 289–296.

МОЙСИЙЕНКО Vasyli,

PhD in History, Professor, The First Vice-Rector,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

WAYS OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL PROFESSIONALISM OF A TEACHER OF AN ESTABLISHMENT OF HIGHER EDUCATION

Abstract. Introduction. The author investigates actual problems of pedagogical professional development of a teacher of an establishment of higher education. The theoretical-and-methodological principles of development of a teacher's pedagogical professionalism are substantiated. The concept “pedagogical professionalism of a teacher of higher school” and approaches to its interpretation in the national pedagogical science are analyzed. On the basis of study of foreign and domestic experience of establishments of higher education and own experience of scientific-and-pedagogical and managerial activities, ways of forming a scientific-and-methodical system of development of a university teacher's pedagogical professionalism are proposed.

Purpose. To describe ways of development of pedagogical professionalism of a teacher of an establishment of higher education.

Results. The basic features of a modern university are: high level of future specialists' training, based on a thorough methodological basis; the possibility for students to acquire not only basic but also fundamental knowledge in various fields of science in case of optimal combination of natural and humanitarian academic disciplines; the ability to form and spread moral and cultural values; the predominance in the scientific work of a part of fundamental, creative research.

The professionalism of a scientific-and-pedagogical worker includes three main aspects: 1) effective performance of types of pedagogical activities with high results; 2) full-fledged humanist-oriented pedagogical communication, aimed at ensuring cooperation with other participants of the pedagogical process; 3) maturity of a teacher's personality, characterized by a combination of professionally important qualities, necessary for highly effective pedagogical activities and humanistic oriented pedagogical communication.

The determinants of the development of professionalism of a teacher of an establishment of higher education are: 1) organizational-and-pedagogical, which make it possible to create a unified in-university environment that will ensure a person's inclusion in the processes of interaction and directly or indirectly determine the success of

its socialization and professional development; 2) psychological-and-pedagogical as a set of actualizing situations (a teacher's periodic immersion in situations of analysis of his/her own scientific-and-pedagogical activities, taking into account experts' opinions; creating a situation for choosing by a teacher of his/her own trajectory of the development of pedagogical professionalism; creating and maintaining a situation of professional inter-relationships; a teacher's inclusion in the situation of opening a new; support of his/her subjectivity in the process of developing his/her pedagogical professionalism); 3) social-and-pedagogical as a contradiction between the level of scientific-and-pedagogical activities and the level of requirements to a teacher and his professional activities on the part of the main customers of higher education – stakeholders (a state, employers, students, management structures), which is the motive of development or external stimulus-requirement.

Conclusions. Thus, the quality of higher education, which is the priority of Ukraine's contemporary educational policy in the context of European integration, is ensured by certain factors, among which the professionalism of scientific-and-pedagogical workers is a determining one. One of the main tasks for the future is to provide teachers with proper tools of measuring the effectiveness of their professional functions in order to create real conditions of improving teaching activities.

The conducted research does not exhaust all aspects of solving the problem of development of pedagogical professionalism of a teacher of an establishment of higher education. Promising is the study of the process of diagnosing the quality of a teacher's activities, as well as working out models of managers' training to ensure the process of development of academic staff's pedagogical professionalism.

Keywords: pedagogical professionalism; teacher; institution of higher education; classical university; quality of education.

Одержано редакцією 10.01.2019
Прийнято до публікації 17.01.2019